

JUHANI RÄSÄNEN

LUONNE IHMISEKSI KASVAMISESSA

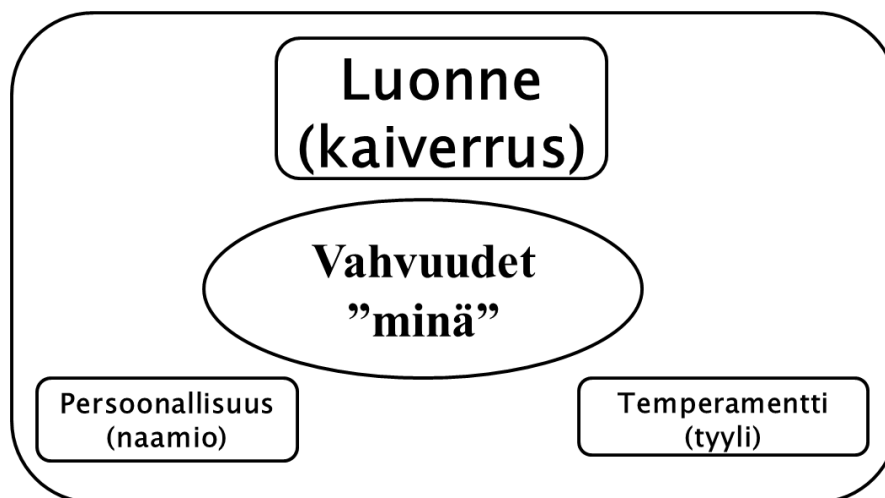
LUONNE OMISTUSKIRJOITUKSENA

(Ote tulevasta kirjastani)

Sanan luonne etymologia juontuu kuitenkin kreikan, χαρακτήρ, joka tarkoittaa kaiverrusta, 'kharatto' eli kaivertaa. Luonne on siis ikään kuin kaiverrettu ihmiseen, kasvatuksen ja kokemuksen kautta muodostunut pysyvä piirteiden kokonaisuus. Luonne on sielunelämän perusominaisuuksien kokonaisuus, karakteri (engl. character), yksilön kaikkien kehittyneiden ja kehittymättä jääneiden luontumisten kokonaisuus; suppeammassa merkityksessä erotukseksi temperamentista yksilön omalaatuisuus hänen toimintaansa ja tahtoansa ajatellen. Se on merkki, joka on kaiverrettu; se on omistuskirjoitus, piirre, tyyli, omistus. Luonne on siis luonteeltaan omistuksellinen. Niinpä niistä suhteista, jotka ovat ominaisia meille yksilöinä suhteessa toisiin yksilöihin, on tarkoituksenmukaista käyttää nimitystä luonne.

Käsitteenä luonne on vanhempi kuin persoonallisuus, joka on peräisin roomalaisilta. Luonne tarkoittaa jollekin asialle tai ilmiölle ominaisia merkittäviä toiminnallisia piirteitä, jotka pysyvät eri tilanteissa. Usein luonteella tarkoitetaan tietoisien tai tuntevan olennon, kuten ihmisen tai eläimen käytöksen ja mielentilan yksilöllisiä piirteitä. Luonteen vahvuudet ovat perusta elinikäisen terveyden (koherenssi) ylläpitämiselle. Tutkimuksellisesti voidaan osoittaa, että luonteen vahvuuksilla on voimaantumiseen vaikuttava tehtävä.

Ne tavat, miten olemme ja toimimme, kuvastavat ihanteitamme ja luonnettamme. Luonne ei kuitenkaan ole ihmisen syvin olemus, hänen todellinen itsensä. Luonne kehittyi alun perin suojelemaan ihmistä ulkomaailman aiheuttamilta turhautumisilta ja tasapainottamaan ympäristön vaatimusten ja sisäisten viettitarpeiden välistä ristiriitaa. Luontemme näkyy mielenliikkeissä, asenteissa, ajattelussa, tunteissa ja kaikessa käyttäytymisessämme. Se ilmenee myös kehomme asennoissa, liikkeissä ja liikkumattomuudessa. Luonteen ilmeneminen on olemukseltaan kokonais-valtaista. Luonne on konatiivinen; se viittaa ihmisen tahtoon, tahtopuoleen, hyvään tahtoon. Se on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa todellisuuteen, se määrää suhteessaolomuotojamme todellisuuteen.

Kuvio: Emme voi parantaa luonnettamme emmekä ryhtyä mihinkään interventioon, ennen kuin tiedämme, mitä me haluamme parantaa.

Suomen sana luonne tulee sanasta luonto, ulkomaailma, luomakunta, luonnonjärjestys, laatu, ominaisuus, luonne. Luonto tulee puolestaan kantasanasta 'luoda', aiheuttaa, saada aikaan, panna alulle, josta on muitakin johdannaisia, kuten luoja, luomus, luomi, loimi ja luotin. Käsitteenä luonteella tarkoitetaan nykyään tavallisesti persoonallisuuden pysyvimpiä tai arvostetuimpia piirteitä. Luonne on enemmän energiaa kuin käyttäytymistä. Luonne vaatii ymmärrystä, voimaa ja tahtoa, pitkäjänteisyyttä ja energiaa. Luonne on käyttäytymistä, jonka itse on hyväksynyt. Luonnetta voidaan muokata harjoittamalla moraalisesti hyviä tottumuksia, hyveitä. Hyveet ovat mielen, tahdon ja sydämen ominaisuuksia, joista luonteen vahvuus ja persoonan tasapainoisuus löytävät lähteensä. Se mikä kullekin luonnetyypille on helppoa ja mieluisaa voi olla niin itsestään selvää, ettei sitä tule edes ajatelleeksi vahvuutena. Siksi useimmista voi tuntua, että ei oikein saa itsestään irti koko potentiaaliaan. Luonteen vahvuus ja toipumisvahvuus (resilienssikyky) nousee esiin vaikeuksia kohdatessa.

Luonteella kuvataan siis yksityisen persoonallisuuden erikoislaatua, sitä mikä erottaa hänet muista persoonallisuuksista. Persoonallisuus on luonteenkasvatuksen avulla jalostettu yksilöllisyys, henkilöllisyys tämän sanan syvässä merkityksessä. Kun siis puhutaan esim. peruskoulun tavoitteissa kokonaispersoonallisuuden kasvattamisesta, puhutaan itse asiassa luonteen kasvattamisesta. Luonne on yksilön sielullinen omalaatuisuus, yksilön viettien, taipumusten, tunteiden ja tahtotoimintojen määräämä, tavallisesti kasvatuksen, ympäristövaikutusten ja harrastusten kehittämä. Frank Outlaw on sanonut: ”Tarkkaile ajatuksiasi; niistä tulee sanoja. Tarkkaile sanojasi; niistä tulee tekoja. Tarkkaile tekojasi; niistä tulee tapoja. Tarkkaile tapojasi; niistä tulee luonne. Tarkkaile luonnettasi; siitä tulee kohtalosi.”

Luonne on siis ikään kuin kaiverrettu ihmiseen, se on kokemuksen kautta muodostunut pysyvä piirteiden kokonaisuus. Luonne on se erityisjärjestys, johon ihmisen energiat ovat asettuneet hänen tavoitellessaan päämääriään. Se säätelee hänen toimintansa näiden päämäärien mukaan, ja me sanomme ihmisen toimivan ”vaistomaisesti”, kun hän käyttäytyy luonteensa edellyttämällä tavalla. Psykkinen yleisenergia muuntuu psykososiaaliseksi erityisenergiaksi juuri sosiaaliluonteen välityksellä. (E. Fromm 1932, 1941, 1947, 1970)

Luonteen hyveet ovat lähellä sitä, mitä kutsuisimme hyveiksi nykyäänkin. Aristoteles luettelee luonteen hyveinä seuraavat: 1. rohkeus, 2. kohtuullisuus, 3. anteliaisuus (kohtuullisuus rahan antamisessa ja ottamisessa), 4. suurisieluisuus (oikea suhtautuminen vaurauteen ja valtaan), 5. ylpeys (sen vaatiminen, mikä kuuluu itselle), 6. maltillisuus (kohtuullisuus suhteessa vihaan), miellyttävyys, 7. totuudellisuus ja 8. nokkeluus. Luonnetta voidaan muokata harjoittamalla moraalisesti hyviä tottumuksia, hyveitä. Havardin mukaan hyveet ovat mielen, tahdon ja sydämen ominaisuuksia, joista luonteen vahvuus ja persoonan tasapainoisuus löytävät lähteensä. Herakleitos piti luonnetta ihmisen kohtalona. Hän kirjoitti myös: ”Sinä et pysty löytämään sielun alkua tai loppua, vaikka menisit kuinka pitkälle tahansa: niin syvä on sielun laki.”

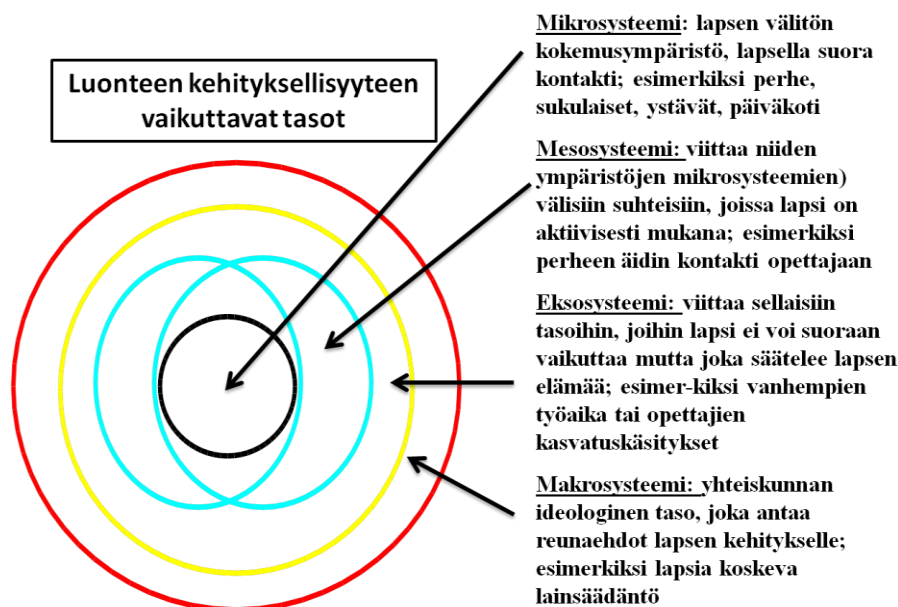
Luonnettaan on verrattain helppo peitellä, joskus sen voi voittaaakin, mutta sängen harvoin tukahduttaa.” Kun hän lopulta päätti riisua naamionsa, oli jo liian myöhäistä; se oli ehtinyt kasvaa häneen kiinni” (Wieslaw Brudzinski)

Hyvä luonne ei takaa vaikeudetonta elämää, vaan kykyä selviytyä menestyksellisesti elämästä, joka on vaikeaa. Menneisyys on täynnä oppitunteja. On siis aina hyödyllistä yrittää ymmärtää ja rakentaa tässä ja nyt, missä ja milloin tahansa kehdosta hautaan. Jatkuvasti vaikeuksissa olevan ihmisen luonteenpiirteitä kuvaa seuraavat asennoitumistavat. 1. Oikeutus: Se, että haluan jotakin tai haluan välttää jotakin, on riittävä syy toiminnalleni. 2. Ajattelu on uskomista: Ajatukseni ja tunteeni ovat oikeat, koska ne tapahtuvat minulle. 3. Henkilökohtainen virheettömyys: Koskaan en tee huonoja vaan teen aina hyviä valintoja. 4. Tunteista tulee tosiasioita: Tiedän olevani varmasti oikeassa, koska se tuntuu oikealta. 5. Muiden kykenemättömyys: Muiden ihmisten näkökulmilla ei ole merkitystä, paitsi jos he pystyvät vaikuttamaan käyttäytymiseni välittömiin seurauksiin. 6. Seurausten vähätely: Ei-toivotut seuraukset eivät tapahdu minulle tai ainakaan en tule ottamaan niitä huomioon.

Luonteen piirteet nostavat esiin tyyppejä, jotka eroavat toistaan. Luonteeseen kuuluu sekä pään että sydämen ominaisuudet. Luonne on ihmisen psyykinen sormenjälki. Luonteen psykoanalyttinen tutkiminen on nostanut esiin ulottuvuuden, jossa on keskitytty tutkimaan ystävällisiä, usein alita-juisia, suhteellisen pysyviä tunteita, jotka sen mitä ihminen pitää tyydyttävänä tai epätydyttävänä, mihin hän perustaa suhteensa omaan itseensä ja muihin. Syvyyspsykologista luonteen tutkimusta täydensi Eric Fromm, joka kuvaa luonteen sen perusteella, miten yksityinen ihminen täyttää sellaiset hengissä pysymisen tarpeet kuten ravinnon hankkimisen, suojan ja turval-lisuuden ja eksistentiaaliset tarpeet, kuten elämän viitekehysten luomisen, kiintymyksen, yhteenkuuluvuuden, yhtenäisyyden tunteen, kiintymyksen ja myötätunnon. Näitä tarpeita voidaan täyttää erilaisin luonteenomaisin tavoin, jotka vaikuttavat oppimiseen, luovaan kehittymiseen ja eheyteen, tai psyykkiseen ristiriitaan ja psyko-patologiaan. Frommin sosiaalipsykoanalyttisen teorian mukaan luonteen ytimeen kuuluvat tavat, joilla nämä tarpeet täytetään asioiden, muiden ihmisten, luovan ilmaisun ja merkityksen kokemisen osalta. Luonnetta ei voi määrittellä pelkästään järjestelmän tai tunne-elämän pyrkimyksenä; molempia tarvitaan. Ihminen on kuitenkin vaikeuksissa, jos nämä kaksi aluetta ovat ristiriidassa toistensa kanssa.

Luonteen ilmenemisessä oma-aloitteisuus ja omavastuu keskeistä ("itsensä johtamista") Luonne on voimakkaasti tahto- ja tunnetekijöiden ohjaama elämäntapa, jossa taloudellinen menestys ja riskit ovat myös sidoksissa osaamiseen ja kyvykkyyteen. Luonne persoonallisuuden tasolla on: synnyntäisen ja opitun yhteisvaikutusta, kuten ihmisen persoonallisuus ja älykkyys yleisemminkin. Luonne on enemmän kuin mielen osoittamaa teknistä ja tiedollista osaamista. Luonne sulkee sisäänsä hyvän tahdon ja tuo sen hienovaraisesti julki. Luonteen kehittäminen edellyttää ihanteiden olemassaoloa. Matematiikan tai jonkin kielen osaaminen ei ole merkki luonteen kehityksestä.

Luonne on sekä luovuutta että uutteruutta. Se on jatkuvassa testissä kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa Jokaisella on yhdistelmä henkilökohtaisia, sosiaalisia ja ryhmäpohjaisia luonteen-piirteitä. (Ron Kurtus 2007) Luonteen ja käyttäytymistapojen takaa ihminen löytää jotakin uutta ja alati muuttuvaa. Todellinen minä, itse, on aina jossakin määrin tuntematon ja yllätyksellinen.

Kuvio: Luonteen kehityksen vaikuttavat systeemiset tasot.

Luonteen ilmeneminen on olemukseltaan kokonaisvaltaista. Luonne on konatiivinen; se viittaa ihmisen tahtoon, tahtopuoleen, hyvään tahtoon. Se on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa todellisuuteen. Luonteen ilmenemisessä oma-aloitteisuus ja omavastuu ovat keskeistä ("itsensä johtamista"). Luonne on voimakkaasti tahto- ja tunnetekijöiden ohjaama elämäntapa, jossa taloudellinen menestys ja riskit ovat myös sidoksissa osaamiseen ja kyvykkyyteen. Luonne

persoonallisuuden tasolla on: synnynnäisen ja opitun yhteisvaikutusta, kuten ihmisen persoonallisuus ja älykkyys yleisemminkin. Luonne on sekä luovuutta että uutteruutta, se on jatkuvassa testissä kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa. Vahvaluonteinen ja heikko-luonteinen tulevat ilmi suhteessa nautintoihin sekä pehmeä ja kestävä suhteessa kärsimyksiin. Sellainen ihminen on pehmeä ja veltostunut, joka jää häviölle tilanteissa, joissa useimmat pystyvät tuloksellisesti tekemään vastarintaa. Heikkoluonteisuus esiintyy harkitsemattomuutena ja voimattomuutena. Jotkut ovat harkinneet, mutta tunnetilansa vuoksi eivät pidä kiinni siitä, mihin ovat päätyneet. Toisia taas tunteet ohjaavat ilman, että he ollenkaan harkitsevat käyttäytymistään.

Heikkoluonteisuus ei ole pahe, sillä sille on tyypillistä valinnan vastainen toiminta ja paheelle valinnan mukainen toiminta. Sama ihminen ei voi olla käytännöllisesti järkevä ja heikkoluonteinen. Käytännöllisesti järkevällä on tietoja ja hän lisäksi toimii niiden mukaan. Heikkoluonteinen ei toimi niin (Matti Keinänen)

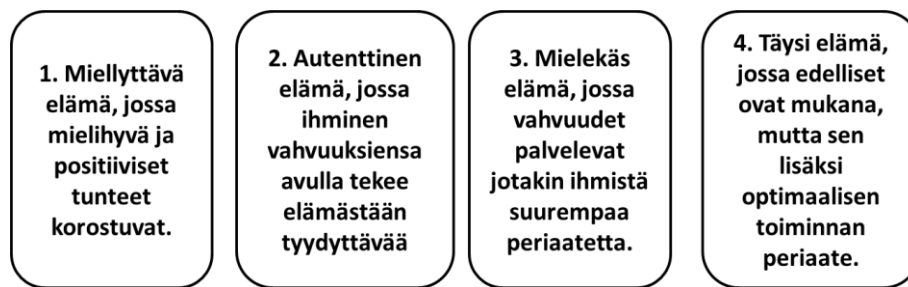
Luonne määrittelee tekojen luonteen. Luonne on enemmän kuin mielen osoittamaa teknistä ja tiedollista osaamista. Luonne sulkee sisäänsä hyvä tahdon ja tuo sen hienovaraisesti julki. Luonteen kehittäminen edellyttää ihanteiden olemassaoloa. Matematiikan tai jonkin kielen osaaminen ei ole merkki luonteen kehityksestä. Luonne on se erityisjärjestys, johon ihmisen energiat ovat asettuneet hänen tavoitellessaan päämääriään. Se säätelee hänen toimintansa näiden päämäärien mukaan, ja me sanomme ihmisen toimivan ”vaistomaisesti”, kun hän käyttäytyy luonteensa edellyttämällä tavalla. Ihmisen luonteen laatu on suorassa suhteessa hänen sitoutumiseensa erinomaisuuteen missiosta riippumatta (Vince Lombardi)

Platonin Akatemian psykologiaa seuraten vanhalla ja keskiajalla opetettiin, että ihmisen sielussa on rationaalinen ja irrationaalinen osa. Järkensä avulla ihminen taltuttaa irrationaaliset halunsa niin, että ne tottuvat käyttäytymään järjen määräämällä tavalla. Näin syntyy luonne, jonka suuntautuneisuus ei enää ilmene pelkkänä aistiobjektien ohjaamana impulsiivisuutena, vaan järjen ohjaamana tahtona ihmisen lajiolemuksen toteuttamiseen eli inhimilliseen hyvään. Irrationaalisen sielun toimintavalmiudet ovat luonteen hyveitä eli moraalisia hyveitä. Antiikin etiikassa muotoilluista päähyveistä tähän ryhmään kuuluvat kohtuudenmukaisuus, urhoollisuus ja oikeudenmukaisuus. Hyveet ovat luonteen taipumuksia, joita ilman asiat eivät tahdo sujua.

Sana hyve periytyy latinan sanasta virtus, joka tarkoittaa ”voimaa” ja ”valtaa”. Vahvuudet ovat voiman, vallan ja mahdin osatekijöitä. Arjen elämässä voimaantuminen merkitsee autonomista toimintakykyisyyttä, valtaistuminen autonomista tilanteiden hallintaa ja mahtavoituminen uskaltavaa vastuullisuutta. Toisin sanoen, hyveiden säännönmukainen harjoittaminen vahvistaa ja voimaannuttaa ihmisen valmiutta ja kykyä toimia rakentavassa vuorovaikutuksessa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Koska hyveet ovat ratkaisevassa roolissa tavoiteltaessa onnellisuutta ja elämässä menestymistä, ne ovat sitä myös ammatillisesti. Aristoteleen mukaan hyveitä voi oppia, mutta ei kirjoista vaan käytännössä, tekemällä hyveiden mukaisia tekoja, esimerkiksi yhdessä vanhempien ja opettajan ja kavereiden kanssa.

”Positiivisen psykologian mukaan ihmisen hyveet ja luonteen vahvuudet voivat toimia »puskureina» tai »rokotuksina» monia psykologisia ongelmia ja häiriöitä vastaan.” Positiivista psykologiaa ei pidä sekoittaa elämän-aidonoppaiden kyökkipsykologiaan, joissa kantavana terminä on positiivinen ajattelu. Positiivinen psykologia ei jätä huomiotta vaikeuksien ja traumojen huomattavaa vaikutusta vaan keskittyy käsittelemään niitä positiivisesta näkökulmasta. Traumaattisen kokemuksen ja traagiset tapahtumat eivät ole välttämättä ihmistä rikkovia tekijöitä, vaan kasvattavia ja eheyttäviä. (Maitlis 2009,) (Peterson 2006, Ojanen 2007, Snyder, Lopez & Pedrotti 2011).

Luonteen vahvuudet ovat perusta elinikäisen terveyden ylläpitämiselle. Tutkimuksellisesti voidaan osoittaa, että luonteen vahvuuksilla on voimaantumiseen vaikuttava tehtävä. Vain voimaantuneisuus mahdollistaa oppimisen.

**Kuvio: Positiivisen psykologia ja vahvuudet
(Peterson & Seligman)**

Mistä hyvillä luonteenpiirteillä varustettu ihminen sitten tietää, minkä hyveen mukaan hänen tulee kulloinkin toimia? Aristoteleen mukaan käytännöllinen järki (fronesis), joka on rationaalisen sielun- osan hyve, harkitsee oikein sen, mitä kussakin tilanteessa tulee tehdä. Näin moraalisten ja intellektuaalisten hyveiden, luonteen hyveiden ja käytännöllisen järjen, yhteistoiminta on ihmisen olemuksen täydellistä toteuttamista käytännöllisessä elämässä. Ne molemmat syntyvät kasvatuksen ja pitkän harjoituksen kautta. Ne hankitaan, ne eivät ole synnynnäisiä. Kun ihmisen luonne on muodostunut, se ei enää muutu.

Ranskalainen filosofi Paul Ricoeur (27.2.1913 – 20.5.2005) tarkoittaa luonteella sellaista "kestävien taipumusten joukkoa, jonka avulla persoona tunnistetaan." (Ricoeur 1992) Kestävillä taipumuksilla tarkoitetaan hankittuja tottumuksia ja samastumisen myötä omaksuttuja piirteitä. Luonne siis yhdistää itseyden samuuteen, samaksi tunnistamiseen ja identifikaatioon, keskeytymättömään jatkuvuuteen sekä pysyvyyteen ajassa. (Ricoeur 1992) Luonne on ajallisen pysyvyyden muoto. Luonteen avulla voidaan vastata kysymykseen 'kuka minä olen' vastaamalla kysymykseen 'mikä minä olen': Luonne on todella "kuka" ja "mikä"? (Ricoeur 1992).

Voiko ihmisen luonne muuttua ja mihin suuntaan? Jos ihmisiltä puuttuu kehys tai horisontti, jonka puitteissa asiat voivat saada pysyvän merkityksen, jossa elämän mahdollisuudet voivat näyttäytyä hyvinä tai merkityksellisinä tai huonoina ja triviaaleina. Kaikkien näiden mahdollisuuksien merkitys on kiinnittymätön, epävakaa tai määrittymätön. Tämä on kipeä ja pelottava kokemus." (Taylor 1989).

Jos tällainen "luonteeksi" ja "luonteenpiirteiksi" käsitetty vakaus nähdään itseyden ja merkityksellisen elämän ehtona, niin arvojen, normien ja identifikaatioiden epävakaus epäilemättä vaikuttaa "kipeältä ja pelottavalta". Mutta kipeys ja pelottavuus hälvenee mikäli nähdään, että luonteen samuus koskee puhtaassa muodossaan vain itseyden toista ääripäätä. Itseyden pysyvyys ajassa on tämän lisäksi myös tahdonalaisesti tuotettua. Luonteen pysyvyyden vaatimus voidaan kyseenalaistaa luonteen muuttumisen näkökulmasta: eikö syntyneiden tottumusten ja identifioitumisten tulisi olla aina kyseenalaistettavissa, eikö muutoksen tulisi aina olla mahdollista? (Pekka Kaunismaa & Arto Laitinen: Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti, teoksessa Kuhmonen Petri & Sillman Seppo (toim.): Jaettu jana, ääretön raja. (1998) Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Filosofian julkaisuja 65)

Jari Pylvänäinen on koonnut mietelauseita luonteesta. Ne olosuhteet joissa elät, määräävät maineesi. Se totuus johon uskot, määrää luonteesi. Maine on sitä, mitä sinun oletetaan olevan. Luonne on sitä, mitä sinä olet. Maine on valokuva; luonne on kasvot. Maineensa ihminen saa ulkopuolelta; luonne kasvaa ihmisen sisältä. Maineesi opitaan tuntemaan tunnissa; luonne ei ehkä tule päivänvaloon vuodessakaan. Maine syntyy hetkessä luonteen rakentaminen kestää eliniän. Maine kasvaa kuin sieni luonne kasvaa kuin tammi. Yksi ainoa lehtiartikkeli luo maineesi; koko eliniän kestävä aherrus muokkaa luonteesi Maine tekee sinusta rikkaan tai köyhän; luonne tekee sinusta onnellisen tai onnettoman. Ihmisen todellisen luonteen saa parhaiten selville siitä, miten he käyttäytyvät kun tietävät olevansa väärässä.